

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA
O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI**

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

**5111700-Boshlang`ich ta`lim va sport tarbiyaviy ish
yo`nalishi, 3-bosqich, 303-guruh talabasi
Isaqova Kamola Alijon qizining**

KURS ISHI

**Mavzu: O`qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini
o`rganish.**

Ilmiy rahbar:

f.f.n., dotsent M.Hamidova

Namangan-2014-yil

Mavzu: O'qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini o'rganish.

Reja:

Kirish.

1. Zumrad bahor»mavzusini o'rganishning maqsad va vazifalari.

2. «Zumrad bahor» mavzusini o'rganishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish.

3. «Zumrad bahor» mavzusini o'rganishni tashkil etish yo'llari.

Xulosa.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

Kirish.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarini o'qitishdan asosiy maqsad o'quvchilarda darslikda berilgan bo'lim materiallariga bo'lgan qiziqishini oshirish, o'z fikrini to'g'ri, aniq ravshan va go'zal ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir.

So'zlarni to'g'ri tanlash, nutqni tinglovchiga qulay tarzda tuza olish insoniy madaniyatning eng asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun har bir o'qish darsligida berilgan bo'lim materiallari orqali ham o'quvchilarda nutqiy ko'nikmani shakllantirishga, o'z Ona-Vataniga muhabbat hissini uyg'otishga ham sabab bo'linadi.

Biz yangi iqtisodiy, ijtimoiy sharoitda faqat bilimli kishilarni emas, balki ijodkor, tadbirkor kishilarni ham yetkazib berishimiz lozim. «Bilimli kishi» bilan «tadbirkor kishi» orasida farq bor, albatta. Bilimli shaxs bilimga ega bo'lsa ham, lekin bilimini har vaqt ham amaliy faoliyatda qo'llay olmaydi. Tadbirkor shaxs esa faqat bilimli bo'lib qolmasdan, balki egallagan bilimini sharoitga mos ravishda qo'llay olish ko'nikmalariga ham egadir. Shuning uchun bilimning bilimi omborda yotgan sara urug' bo'lsa, tadbirkorning bilimi yerga ekilgan dondir.

Arab maqolida «Olumun bilo amalin, kasabhobu bilo motarin» deb aytiladi. Ma'nosi: ilmini amalda qo'llay olmagan olim yomg'irsiz bulutdir, u quyoshni to'sadiyu boshqa hech narsa bermaydi. Tadbirkor bilimini har daqiqada ishga soladi va undan samara oladi.

Nutq tadbirkorligini singdirish maktabda ona tili va o'qish mashg'ulotlarining bosh vazifasidir. Shuning uchun birinchi soatdan boshlab oxirgi mashg'ulotgacha ona tili va o'qish darslari o'quvchilarda nutq tadbirkorligini tarbiyalashga xizmat qilishi kerak.

Yuqorida qayd qilingan tushuicha va muammolarni talqin qilish va javob topishga intilish bugungi kunimizning dolzarb masalalaridan biridir. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov 2013-yil 6-dekabr kuni

Konstitutsiyamiz qabul qilingan kunning 21 yilligiga bag'ishlangan tantanali yig'ilishida qilgan ma'ruzalarida ilgari surgan quyidagi fikrlarni ilgari surdi:

“Bolaning jismoniy va psixologik rivojlanishidagi eng asosiy davr – bu boshlang'ich sinf davridir. Hammamiz bilamizki, sobiq tuzum sharoitida bu masalaga, afsuski, yetarlicha ahamiyat berilmas edi. Quyi sinflarda dars berish asosan o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lgan muallimlarga topshirib qo'yilgan edi. Boshlang'ich ta'limning yosh avlod hayotidagi roli va ahamiyatini hisobga olgan holda, bunday nomaqbul holatga butunlay barham berildi va bu vazifani bugungi kunda oliy ma'lumotli, yuksak professional mahoratga ega bo'lgan pedagog kadrlar bajarmoqda.

Qabul qilinadigan dasturda boshlang'ich ta'limning sifatini oshirish, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, darslik va qo'llanmalarni takomillashtirish, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish masalalari o'z ifodasini topishi kerak”¹.

Yurtboshimiz tomonidan ushbu ma'ruza jarayonida yana 2014-yilning nomlanish masalasiga keng to'xtalinib, “Sog'lom bola yili” deb e'lon qilishni taklif etilgan.

“Endi sizlar bilan kirib kelayotgan yangi-2014-yilga qanday nom berish haqida maslahatlashib, fikrlashib olishimiz kerak.

Azal-azaldan har qaysi ota-ona o'z bolasining sog'lom va barkamol bo'lishini istaydi. Shunday farzandni voyaga yetkazish, uning hayotda munosib o'rin egallashiga erishish – ota-onaning eng ulug', eng muqaddas orzusi, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz.

Biz sog'lom deganda, nafaqat jismoniy, balki ma'naviy jihatdan ham sog'lom bolani o'zimizga tasavvur etamiz.

Mustaqillikning birinchi yillaridan boshlab yurtimizda sog'lom ona-sog'lom bola masalasi davlat siyosatining usutuvor yo'nalishiga aylangani, keng

¹ Karimov I.A. Amalga oshirayotgan islohotlarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati qurish-yorug' kelajagimizning asosiy omilidir // Xalq so'zi, 2013-yil, 7-dekabr.

ko'lamli umummilliy dasturlarimiz doirasida amalga oshirayotgan ulkan ishlarimiz jahon miqyosida ham tan olingani sizlarga yaxshi ma'lum.

Ayni vaqtda bugungi shiddatli zamon, hayotning o'zi yosh avlod tarbiyasi borasida oldimizga yangi-yangi, o'ta muhim va dolzarb vazifalarni qo'ymoqda.

Ana shularning barchasini hisobga olgan holda, har tomonlama sog'lom avlodni voyaga yetkazish borasidagi ishlarimizni izchil davom ettirish va yuksak bosqichga ko'tarish maqsadida men kirib kelayotgan yangi-2014-yilni mamlakatimizda "Sog'lom bola yili" deb e'lon qilishini taklif etaman"².

Shuni e'tiborga olgan holda «O'qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini o'rganish» mavzusini kurs ishimizga asos qilib oldik. Mavzuni bugungi kun talablari asosida yoritish hozirgi kunimizning dolzarb masalalaridan biri sanaladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini o'rganish o'rganadilar. Albatta, bu mavzu aynan shu nomdagi bo'lim orqali tanishtiriladi.

O'qituvchi o'z navbatida bu kabi har xil janrdagi asarlar bilan o'quvchilarni muayyan izchillikda tanishtirib boradilar.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida garchi ilmiy jihatdan bo'lmasa-da, amaliy jihatdan turli janrga mansub asarlar o'qib o'rganiladi. O'qish darsliklarga, asosan, hikoya, she'r, ertak, masal, maqol, doston, rivoyat va topishmoq kabi janrdagi asarlar kiritilgan. Bulardan tashqari, ilmiy-ommabop asarlar ham o'qitiladi.

Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, uslubi jihatidan o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning o'quvchilarga ta'siri ham har xil bo'ladi. Tabiiyki, har bir janrga oid asar matni lingvistik jihatdan ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, she'riy asarlar matni hikoya matnidani, ertak matni she'r matnidani, ilmiy-ommabop maqola matni masal janriga taalluqli asarlar matnidani tubdan farq qiladi. Topishmoq predmet, voqea-hodisalar o'rtasidagi o'xshashlikni taqqoslash orqali o'zlashtirilsa, maqollar mazmuni hayotiy misollar

² Ko'rsatilgan manba // Xalq so'zi, 2013-yil, 7-dekabr.

vositasida sharhlashni taqozo etadi. Shunga ko'ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o'qishda o'qituvchidan unga mos usullar tanlash talab etiladi.

Biz shularni e'tiborga olgan holda aynan shu bo'limga kirgan she'riy, ilmiy-ommabop, rivoyat, topishmoq, tez aytishlar janridagi asarlarni o'rganish uslubiyoti xususida to'xtalib fikr yuritishni o'rinli deb bildik.

She'ni o'qish uslubiyoti.

She'r - ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his-tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kelgan hayajonli ritmik nutq. She'riy nutqni ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solish vositalari ritm (bir-biriga monand kichik bo'laklarning izchil va bir me'yorda takrorlanib kelishi) va qofiya (misralarning oxirida keladigan ohangdosh so'zlar) hisoblanadi³.

She'ni o'qiganda kichik yoshdagi o'quvchilar tabiat va jamiyat voqea-hodisalarining poetik tasviridan hayajonlanishlari muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinflarda she'r tarzida yozilgan hikoyalar, ertaklar, ya'ni she'riy asarlar va lirik she'rlar o'qitiladi.

She'riy hikoyada syujet, ya'ni voqealar tizimi va uning rivoji xarakterlidir. Lirik she'r "biror hayotiy voqea-hodisa ta'sirida insonda tug'ilgan ruhiy kechinma, fikr va tuyg'ular orqali turmushni aks ettiradi". Lirik she'rning xususiyati "kishining his-tuyg'uga to'la hayajonli nutqini ta'sirliroq ifodalashda qo'l keladi"⁴.

She'ni o'qish darslarida asosiy ish turi ifodali o'qish hisoblanadi. O'quvchi she'rning asosiy mazmunini tushunsagina, uni ifodali o'qiy oladi. She'riy hikoyani tahlil qilishda, asosan, hikoya, ertak, masalni tahlil qilishda qo'llangan ish turlaridan foydalanish mumkin.

Lirik she'ni o'qish va tahlil qilish o'qituvchidan katta mahorat talab qiladi. Holbuki, ko'p hollarda she'rga oddiy matn nuqtai nazaridan yondashiladi. Bunday holda she'riy san'at hissiyot bilan bog'liq ekanligi unutiladi, she'r ma'nosining satrlar, so'zlar zaminida yashirin berilishi anglab etilmaydi. Buning

³ Homidiy H. va boshqalar. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati - T.: O'qituvchi, 2000. – B. 92.

⁴Ko'rsatilgan manba. - B. 93.

oqibatida o'quvchilar she'rdagi obrazlilikning mag'zini chaqa olmaydilar. Vaholanki, har qanday asar zaminidagi yashirin ma'noni o'qish mehnattalab ishdir. Busiz hatto adabiy ta'limning maqsadi ham amalga oshmaydi.

She'riy ohangni his qilmaslik, matn so'zlarini to'la tushunib yetmaslik she'r yodlashni zerikarli mashg'ulotga aylantiradi. Ma'nosi anglanmagan matnni yodlash oson kechmaydi. Buni deyarli barcha sinflarda o'rganiladigan "O'zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi" misolida ko'rish mumkin. Ma'lumki, madhiya kichik yoshdagi bolalarga mo'ljallab maxsus yaratilmaydi. Binobarin, uning matnidagi "hur o'lka", "to' abad", "ilmu fan", "shuhrating", "ajdodlar", "mardona ruhi senga yor", "o'chmas iymoni", "istiqlol mash'ali", "tinchlik posboni", "haqsevar ona yurt", "mangu bo'l obod", "jo'sh urgan" kabi ko'pdan-ko'p so'zlar, iboralar o'quvchilarga izohlab tushuntirilmasa, ta'limdan ko'zlangan maqsadga erishib bo'lmaydi.

Boshlang'ich sinflarda ko'rgazmali ta'limning asosiy shakli she'rni ifodali o'qish hisoblanadi. Lirik she'rni ham o'quvchilar hayajon bilan yaxlit idrok etishlariga erishish muhim. Shuning uchun she'r birinchi marta o'qilganda, hech qanday tushuntirish berilmaydi. She'r o'quvchilarga qanday ta'sir qilganini hisobga olish, bilish zarur. O'qituvchi she'rni shunday ifodali o'qishi kerakki, bolalar uning asosiy mazmunini anglasinlar, ularga jonli so'z kuchliroq ta'sir etsin. So'ngra she'rni mustaqil o'qish topshiriladi. O'qish oddiy bo'lishi kerak. O'qiyotganda tabiiy zavq-shavq, shodlik, xursandlik, qahr-g'azab hissini qichqiriq ovoz bilan soxta ifodalashga yo'l qo'ymaslik zarur. Bolalar she'rni o'qiganda, she'riy satrga rioya qilishlari kerak, bu jarayonda ularning she'r ritmini buzmasliklariga erishish kerak.

O'quvchilar she'r matnini mustaqil o'qiyotganlarida doskaga ma'nosi izohlanadigan so'zlar yozib qo'yiladi. Masalan, "Qish to'zg'itar momiq par" she'ri o'rganilganda "to'zg'itar", "momiq par", "oq namat", "nazdimda", "zarra" so'zlari izohlanadi. Shundan so'ng, she'r o'quvchilarga navbat bilan o'qittiriladi, uning mazmuni yuzasidan savollar asosida suhbat o'tkaziladi. Unda quyidagicha savollar berilishi mumkin: "She'rda qaysi fasl tasvirlangan ekan?", "Shoir qor yoqqan

joylarni nimaga o`xshatadi?”, “She`rda qor yog`ishi nimaga qiyoslangan?”, “Shoir qorga qanday murojaat qiladi?”. O`qituvchi berilgan javoblarni to`ldirib, o`quvchilarning qish fasliga doir tushunchalarini boyitadi.

“*Qish*” (Tursunboy Adashboyev) she`rining hajmi unchalik katta emas. Lekin u qishda hayvonlar hayotida ro`y beradigan o`zgarishlarni bilib olishga yaqindan yordam beradi. Bu she`rni o`qishdan oldin ham o`quvchilar bilan savol-javoblar o`tkaziladi. O`quvchilar diqqati hayvonlarning qishdagi hayotiga qaratiladi. Masalan, qishda yovvoyi quyonlarning rangi o`zgarib, qorda o`zini dushmandan himoya qiladigan oq rangga kirishi, ayiqning o`siq yunglari sovuqda yashashga qo`l kelishi to`g`risida tushuncha beriladi. She`r matni bilan tanishishdan oldin doskaga “*ayoz*”, “*quyruq*”, “*so`qmoq*”, “*piyma*”, “*po`stin*” “*pahmoq*” so`zlari yozilib, ma`nosi izohlanadi. She`rni navbat bilan o`quvchilarga to`rt-besh marta o`qitilganidan keyin uning mazmuni yuzasidan savol-javob o`tkaziladi. She`rning to`la mazmuni uch-to`rt o`quvchilarga gapirtiriladi, ularning fikr-mulohazalari to`ldiriladi. Mazkur mavzuni o`rganish jarayonida maktab atrofiga sayohat uyushtirish ham mumkin. Qishda qor bosgan dalalarni, tomlarni, daraxtlarni, odamlarning va qushlarning qishdagi hayotini kuzatish o`quvchilarning mustaqil fikrlashi va nutqining ifodali, sermazmun bo`lishi uchun boy material beradi.

O`quvchilar barglari to`kilib, sovuqda qor bosib turgan daraxtlarni ko`rar ekan, shu holatni ifodalagan “*qor ko`rpasiga o`rangan yalang`och daraxt*” yoki “*sovuqda mudrayotgan daraxt*” kabi iboralarni topishga harakat qiladi, bu esa o`quvchilarning lug`at boyligining oshishiga xizmat qiladi.

She`r matni ham savollar asosida tahlil qilinadi. Ammo, she`r mazmuni haqida o`quvchilarga ko`p savol berish tavsiya etilmaydi. O`quvchilar she`rning asosiy mazmunini tushunganliklariga ishonch hosil qilishning o`zi kifoya. Shuni ham aytish kerakki, bolalar hayoti, ularning o`ziga xos fikrlari, his-tuyg`ulari, qiziqishlarini ifodalovchi, shuningdek, zamonamiz qahramonlari, o`zbek xalqi, Vatan himoyasi, xalqimizning qahramonona ishlari haqidagi she`rlar mazmunini to`liqroq tahlil qilish talab etiladi. Bunday she`rlarni o`qishga maxsus

tayyorlaniladi: she`r mazmuniga asos bo`lgan tarixiy voqea haqida qisqacha so`zlab beriladi yoki suhbat o`tkaziladi.

Boshlang`ich sinflarda o`rganiladigan ko`pgina she`rlarni tahlil qilib, ifodali o`qish mashq qilingach, ifodali yod aytib berish vazifasi topshiriladi.

She`riy nutq yengil yodlab olinadi, bolada estetik his-tuyg`u uyg`otadi. Kichik yoshdagi o`quvchilar saviyasiga mos bolalarbop ravshan til bilan yozilgan sodda ritmli jarangdor she`rlarni bolalar tez va oson yodlab oladilar.

Kichik yoshdagi o`quvchilarga she`rni qanday yodlash kerakligi o`rgatiladi. Buning uchun o`qituvchi o`quvchilar bilan she`rni teng satrli bir necha qismga bo`ladi. O`quvchilarga har bir satr oxirida pauza (to`xtam) qilish, buning uchun satr oxirida tinish belgisi bo`lishi shart emasligi, ritmik to`xtamda ovozni nuqtadagi kabi pasaytirmaslik lozimligi, bu tugallanmagan fikrni davom ettirishga imkon berishi tushuntiriladi va bo`lingan qismlar navbati bilan yodlatiladi.

She`rni izohli o`qish darsining tuzilishi quyidagicha bo`lishi mumkin:

- 1) she`r mazmunini yaxlit idrok etish uchun uni ifodali o`qib berish (birinchi sintez);
- 2) she`rda tasvirlangan payt, hodisa haqida suhbat (analiz);
- 3) she`rni ifodali o`qishni mashq qilish (ikkinchi sintez);
- 4) she`rni yod aytib berishga tayyorlanish.
- 5) epik (voqeiy) she`rlar ustida ishlash.

Ilmiy - ommabop asarlarni o`qish uslubiyoti.

Boshlang`ich sinflarda ilmiy-ommabop asarlarni o`qitishdan asosiy maqsad bolalarga tabiat, kishilar mehnati va ijtimoiy hayoti haqida muayyan bilim berish, bolalarni kitob bilan mustaqil ishlashga va undan aniq bilim olishga o`rgatishdan iborat.

Tabiatshunoslikka oid va tarixiy mavzudagi maqolalarni o`qish bilan bog`liq holda tabiat hodisalarini kuzatish (*masalan, daraxt kurtaklarining bo`rtishi*), o`quvchilarni dehqonlar mehnati bilan tanishtirish, mamlakatimizda yuz bergan o`zgarishlarning guvohi va ishtirokchilari bo`lgan insonlar bilan uchrashuvlar uyushtirish maqsadga muvofiq.

Ijtimoiy - tarixiy mazmundagi mavzular Vatanimiz o`tmishi, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug' siymolar amalga oshirgan ishlar, tarixiy sanalar to'g'risida bilim beradi. O`qish darsliklaridan o`rin olgan *Beruniy, Ibn Sino, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur* va boshqa ajdodlarimiz haqidagi matnlar shular jumlasidandir. Bu xildagi matnlar o`quvchilarni nafaqat o`tmishimiz bilan tanishtiradi, balki ularning Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas`uliyatni teran anglashga ham yordam beradi. O`quvchilarda Vatanga muhabbat tuyg'usi shu tariqa shakllanadi.

Vatanimiz o`tmishi haqida hikoya qilingan ilmiy-ommabop asarlar bilan tanishtirish va ularni tahlil qilish jarayonida o`quvchilar o`tmish bilan bugungi kunni taqqoslash imkoniga ega bo`ladilar. Jamiyat taraqqiyoti haqida qisqacha bo`lsa-da, tushuncha hosil qiladilar. Bu borada, ayniqsa, milliy istiqlool bilan bog`liq mavzudagi asarlar tahliliga alohida e`tibor berish zarur.

1-sinf dasturida o`qish bilan bog`liq holda kuzatish, sayohat darslari mo`ljallanadi. Masalan, yil fasllarida mavsumiy tabiat hodisalari (*obhhavoning o`zgarishi, o`simlik va hayvonlarning hayoti*)ni, shuningdek, dala mehnatini kuzatish uchun tabiatga (dala, bog', xiyobonlarga) sayohat uyushtirish ko`zda tutiladi. Sayohatda tabiatdagi mavsumiy o`zgarishlar va kishilarning mehnati yuzasidan bolalarning nisbatan uzoq kuzatishlari uyushtiriladi.

Bunday darslarda ko`rgazma sifatida o`quv kinofilmlaridan ham foydalanish mumkin.

Tarixiy mavzudagi maqolalarni unga mos rasmlar bilan bog`lab o`qitish kishilarning baxtli hayot uchun intilishlari, ota-bobolarimizning dushmanlardan Vatanni saqlash uchun qanday kurashganliklarini tushunib etishga yordam beradi; o`quvchilar mehnat hayotning asosi ekanligini, insonlar turmushi mehnat tufayli rivojlanib, farovonlashib borishini bilib oladilar.

Dasturga ko`ra 2-sinf o`quvchilari «*Toshkent*», «*Toshkent metrosi*» mavzusidagi maqolalarni o`qish orqali o`tmish ajdodlarimiz, ularning xizmati, vatanimizning hozirgi taraqqiyoti haqida bilib oladilar. Bu maqolalar xalqimizning

hayoti, mehnati va kurashi haqida yangi bilim berish bilan birga, bolalarni Vatanga, xalqqa, ona tabiatga muhabbat ruhida tarbiyalaydi.

Ilmiy-ommabop maqolalarni izohli o`qish darsini uyushtirishda quyidagicha reja asos qilib olinishi mumkin:

1. O`qiladigan matn yuzasidan bolalar tajribasi va bilimini aniqlash, ularni matn mazmunini tushunishga tayyorlash maqsadida taxminiy suhbat o`tkazish;

2. Maqolani yoki uning ma`lum bir qismini o`qish, o`quvchiga notanish bo`lgan so`zlar ma`nosi ustida ishlash;

3. Maqola rejasini tuzish;

4. O`qilgan maqola yuzasidan suhbat uyushtirish;

5. Matnning asosiy mazmunini aniqlash va reja qismlarini yoritish;

6. Reja asosida maqolani qayta o`qish;

7. Maqolani yaxlit o`qish. Bunda bolalarni qayta hikoyalashga tayyorlash va maqola mazmunini yaxshi o`zlashtirishlariga erishish maqsadi ko`zda tutiladi;

8. Reja asosida qayta hikoyalash;

9. Xulosalash va umumlashtirish.

Ilmiy-ommabop maqolalarni uzviy birlikda o`rganish o`quvchilarning har bir mavzuda bayon etilgan tarixiy-adabiy hodisalarni, ular o`rtasidagi umumiylikni, har bir davrga ega xususiyatlarni anglab olishlarini ta`minlaydi. Ular bolalarni kelgusida gazeta va jurnallarni o`qishga tayyorlaydi, ijtimoiy-siyosiy, tabiatshunoslik atamalarini o`zlashtirishga yordam beradi, ularning mantiqiy tafakkurini va nutqini o`stiradi.

Topishmoqlarni o`rganish uslubiyoti.

Topishmoqlar narsa yoki hodisalarning ataylab yashirilgan belgisi, shakli, xatti-harakati, holati va vazifasini boshqa narsa yoki hodisalarga qiyoslash asosida topishga asoslangan she`riy yoki nasriy tuzilishdagi savol va topshiriqlardir. Topishmoqlar xalq turmushi bilan chambarchas bog`liq holda yaratiladi. Ularning zaminida kishilarning qadimiy e`tiqod va tasavvurlari, olamni bilish va idrok etishga bo`lgan intilishlari yotadi.

Topishmoqda yashirilgan narsalar uning javobi hisoblanadi. Topishmoqning javobini topish uchun topishmoq matnini yaxshilab o`qish, nimaga ishora qilayotganligini fahmlash, topishmoqning asosiy xususiyat va belgilari aynan nimaga qaratilganligini taxmin qilish bilan ham topishga harakat qilish kerak.

Topishmoq o`quvchilarni topqirlik va hozirjavoblikka o`rgatadi. Shu sababli xalq og`zaki ijodining bu janridan darsliklarda ham keng qo`llanilgan. 1-2-sinf «O`qish kitobi» da topishmoqlar ko`proq har bir matn ostida keltirilgan. Bundan ko`zlangan maqsad matn mazmunini topishmoqlar asosida ham o`zlashtirilishiga erishishdir. 1-4-sinf o`qish darsliklarida «Topishmoqlar» mavzusi ostida har xil topishmoqlar ham berilgan bo`lib, ular o`quvchilarning topqirligini yanada oshiradi, tafakkurini o`stiradi. Darsliklarda topishmoq javoblari ostiga yozib qo`yilgan yoki rasmlar orqali berilgan.

Topishmoqlar bolalar shoirlari tomonidan ham yaratilib kelinmoqda. Bunday topishmoqlar sho`x, qiziqarli bo`ladi.

Topishmoqlarni o`rganish boshlang`ich sinflarda dastlab har bir darsda amalga oshirilib boriladi. Alohida dars sifatida o`rganishda esa o`qituvchilar turli usullardan foydalanishlari mumkin.

Rivoyatlar yozma adabiyotda yirik epik asarlarning paydo bo`lishiga bir zamin bo`lgan. Bu rivoyatlar o`z navbatida o`quvchilarni hayotiy voqelar haqida chuqur mushohada yuritishlariga undaydi, undan o`zlariiga tegishli xulosa chiqarishlariga sabab bo`ladi.

Tez aytishlar ma`lum so`zni, so`z birikmasini yoki tovushni to`g`ri talaffuz qilishga, uni boshqa tovushlardan farqlashga o`rgatadigan, xotirani mustahkamlaydigan va nutqni o`stiradigan janr hisoblanadi. Shu sababli 1-sinfda ko`pgina tez aytishlar keltirilgan. Misol uchun «Botir botmas botqoqqa», «Qobil qozonda qovurdoq qovurdi», «Bahodir bayroqni Botirga berdimi, Botir Bahodirga bayroqni berdimi?», «Olim oldidagi oltita olmani oldi» va boshqa.

Shuni alohida ta`kidlab o`tish kerakki, boshlang`ich sinf darsliklariga o`quvchilar yoshiga mos, mavzular bo`yicha tanlab olingan, ko`proq tarbiyaviy

ahamiyatga ega bo'lgan topishmoq va tez aytishlar tanlab kiritilishi maqsadga muvofiqdir.

Topishmoq va tez aytishlarni o'rganish boshlang'ich sinflarda dastlab har bir darsda amalga oshirilib boriladi. Alohida dars sifatida o'rganishda esa o'qituvchilar turli usullardan foydalanishlari mumkin.

Mavzu: Bahor uyg'onish fasli

O'quv material. Bahor. Quدرات Hikmat.

Darsning maqsadi.

1. O'quvchilarning. Bahorda tabiatda, hayvonot va qushlar hayotida bo'ladigan o'zgarishlar haqidagi bilimlarini boyitish.

2. Bahor faslida tabiatni kuzatishga, undagi o'zgarishlarni payqab olishga o'rgatish.

3. Tabiatni sevish, asrash, uning gullab yashnashi uchun hissa qo'shishga yo'llash.

4. O'quvchilar nutqini so'zlar bilan boyitish.

Dars turi. Yangi bilim beruvchi, she'r o'qish darsi.

Dars shakli. Noan'anaviy dars.

Dars metodi. Kichik guruhlar dars bilan ishlash, mustaqil ish metodi, suhbat metodi, tarmoqlash metodi.

Darsning jihozi. Karton qog'oz, rangli flomaster, gul, qushlar rasmi, tabiiy hodisalar tasviri.

Tashkiliy qism. Sinf 4 guruhga ajratib o'tqaziladi.

Darsning borishi.

I. Davat bosqichi. Maqsad. O'quvchilarning bahor fasli, undagi hayot haqidagi tushunchalarini aniqlash. Yangi mavzuni o'rganishga tayyorlash va qiziqish uyg'otish.

Metod. Mustaqil ish metodi.

1. O'quvchilar guruhiga o'tilgan mavzu yuzasidan savol va topshiriqlar yozilgan kartochka solingan konvertlar beriladi.

Savol-topshiriqlar.

1-guruh uchun: Bahor fasli haqida qaysi asarni o'qib keldingiz? Unda tabiatdagi ob-havo o'zgarishlari qanday tasvirlangan? So'zlab bering.

— Nasim, firdavs so'zining ma'nosini izohlab bering.

— «Bahor ta'rifida» matnining 1-qismini ifodali o'qib bering.

2-guruh uchun: «Bahor ta'rifida» asarida erning yuz qismidagi, dovdaraxtlardagi o'zgarishlar qanday tasvirlanadi? So'zlab bering.

— Chin so'zining ma'nosini izohlab bering.

— Asarning 2-qismini ifodalai o'qib bering.

3-guruh uchun: — Qushlar hayoti qanday tasvirlanadi? Shularni so'zlab bering.

— Kaklik, oqqush, o'rdak rasmlar ichidan tanlab ko'rsating.

— Asarning 3-qismini ifodali o'qib bering.

4-guruh uchun: — Hayvonlar harakati qanday tasvirlangan? SHu o'rnni hikoyalab bering.

Jayronning rasmiga qarab, uning tashqi ko'rinishini tasvirlang.

— Asarning 4-qismini ifodali o'qib bering. O'quvchilar to'plagan ballar e'lon qilinadi.

2. Badiiy til vositalari ustida ishlash.

O'qituvchi: Bugun darsda daxatdagi olmalardan uzishga ruxsat beraman. Faqat uning orqasiga yozilgan savol-topshiriqni bajarsangiz, olma sizniki bo'ladi va uni o'z savatchangizga solasiz.

Har bir guruhdan o'quvchilar navbat bilan chiqib olmadardan oladi va shu vaqtning o'zidayoq savollarga javob beradi:

O'qing. Qanday badiiy vosita qo'llanganini ayting.

Uyquga kirgan daraxtlar yana yashil to'n kiydi, oq, sariq, ko'k, qizil rangli yoping'ichlar bilan bezandi.

O'qing. Qanday badiiy vositalar qo'llanganini ayting.

Bo'z yer yuziga yashil parda tortdi, go'yo Xitoy karvoni

Chin hariri ipak matolarini har tomonga yoydi.

O'qing. Qanday badiiy vosita qo'llanganini ayting.

Qora qarg'a tumshug'ini ko'pirtirib qag'illaydi, uning ovozi tantiq qizning ovozi kabi yoqimsizdir.

O'qing. Qanday badiiy vosita qo'llanganini ayting.

Mag'rur turnalar ko'kda ovozini baralla yangratmoqda, tizilgan tuya karvonidek uchmoqda.

Guruhlar balli e'lon qilinadi.

3. Matnni topshiriqlar asosida o'qitish.

— «Bahor ta'rifida» matnini o'qing. Undan ko'chma ma'noda qo'llangan so'zlarni toping. (Bahor nafasi, firdavs eli, o'z hukmiga, harir yoping'ich, har tomonga yoydi, kaklik kulmoqda, gullar yuz ochib, qah-qah urib kulmoqda kabi). Guruhlarning balli e'lon qilinadi.

4. Bahor fasli haqida o'quvchilar tushunchasini aniqlash.

- Bahor fasliga xos xususiyatlarning tarmoqlash usulida ifodalang, uni doskaga iling va izohlab bering.

- «Bahor» she'ri muallifi Quadrat Hikmat haqida nimalar bilasiz? Og'zaki gapirib berishga tayyorlaning. Qaysi she'rlarini yod bilasiz? (O'quvchilar «Qish to'zg'itar momiq par» she'rini aytishadi)

O'qituvchi hikoyasi.

Q. Hikmat bolalar uchun she`r yozgan. Shuning uchun bolalar shoiri deb aytishadi. U Toshkentda tug`ilgan. Pedagogika oliygohida o`qigan. U atigi 43 yil yashagan. Lekin bolalar uchun ko`plab she`rlar to`plamini yaratgan. Uning «Mening Vatanim», «Baxtli bolalar»). «Uch o`rtoqning sovg`asi», «Soatjonning soati», «O`g`lim bilan suhbat» to`plamlari bor.

Guruhning balli e`lon qilinadi.

Anglash bosqichi.

Maqsad. «Bahor» asari orqali o`quvchilarning bahor tabiati, qushlarning harakati haqidagi bilimlarini boyitish, ifodali o`qish ko`nikmalarini takomillashtirish.

O`quvchilar nutqiga mayin shamollar, soyabon tollar, tong ellari, o`tlar tebrantar, ko`kni quchgan teraklar iboralarini kiritish.

Metod. Mucnaqil ish metodi.

1-topshiriq. She`mi ichingizda o`qing. Ifodali o`qib berishga tayyorlaning. O`qish uchun 1-2 daqiqa beriladi. So`ng har bir guruhdan 4-5 o`quvchiga o`qitiladi. Ular baholanib boradi, guruhning ifodali o`qish bo`yicha umumiy balli e`lon qilinadi.

2-topshiriq. Darslikdagi savol-topshiriqlar ustida ishlang. Har bir guruh o`z ichida savol-topshiriqlarni bo`lib olib tayyorgarlik ko`rsin. Tayyor o`quvchi turib javobini aytaveradi. Guruhlar bir-birining javobini to`ldiradi.

Fikrlash bosqichi.

Maqsad: O`quvchilarning mavzu yuzasidan olgan bilimlarini hayotda ko`rgan-kuzatganlarini, eshitganlari bilan bog`lab ifodalab berishga o`rgatish. Dars taassurotlarini eshitish orqali keyin darsning vazifalarini rejalashtirib olish.

Metod. Suhbat metodi.

Savollar: — Bugungi darsda nimalarni bilib oldingiz? She`mi o`qishdan oldin bahor, uning ob-havosi, tabiat ko`rinishi, qushlar hayoti haqida

nimalarni bilar edingiz? Bugungi darsda qanday qiyinchiliklarga duch keldingiz?
Dars sizga yoqdimi?

— Sizningcha, darsda qaysi guruh faol ishtirok etdi?

O'quvchilarning fikri umumlashtirib, guruhlar to'plagan ball va ayrim faol o'quvchilarning bahosi e'lon qilinadi.

Uy vazifasi: She'rni yod olish. She'r mazmuniga mos rasm chizish.

Umuman olganda, o'qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini o'rganish jarayonida o'quvchilar ham bu faslning o'ziga xos tarovatini, ham bu mavzuda yozilgan turli xil janrdagi asarlar bilan tanishishga ega bo'ladilar.

Xulosa.

Mazkur malakaviy ishimizning boshida ta'kidlab o'tganimizdek, 4-sinf o'qish kitobidagi «Zumrad bahor» bo'limidagi materiallar o'quvchilarning eng yoqtirgan mavzularidan biridir. Hattoki, olib borgan tajriba-sinov ishimizda ham bunga yanada ishonch hosil qildik.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarni o'qish darslarida "Zumrad bahor" mavzusini o'rganish darslari ham ularda o'zgacha qiziqish uyg'otadi. Bu

o`quvchilarni mazkur bo`lim materiallari bilan yaqindan tanishtirish jarayonida ham yaqqol ko`zga tashlanadi. Shuning uchun har bir o`qituvchi boshlang`ich sinf o`quvchilarini 4-sinf o`qish kitobidagi «Zumrad bahor» mavzusini o`rganish jarayonida albatta bolaning yoshi, xarakter xususiyatlarini e`tiborga olgan holda darslarni tashkil etib olib borishlari kerak. Bu ularning darsga bo`lgan qiziqishlarini orttiradi.

Shuningdek, yuqorida aytilgan fikr biz keng reja asosida ish olib borganimiz boshlang`ich sinf o`quvchilarini yangi pedagogik texnologiya asosida 4-sinf o`qish kitobidagi «Zumrad bahor» mavzusini o`rganish bo`yicha olib boriladigan darslarga ham taalluqlidir. Bu darslar o`quvchilarda katta qiziqish uyg`otishi tabiiy, albatta.

Umuman, har bir boshlang`ich sinf o`qituvchisi boshlang`ich sinf o`quvchilarini yangi pedagogik texnologiya asosida 4-sinf o`qish kitobidagi «Zumrad bahor» mavzusini o`rganish bo`yicha olib boriladigan darslarini iloji boricha bir-birini takrorlamagan holda tashkil etib olib borishsa maqsadga muvofiq bo`lar edi. Buning uchun o`qituvchilar yangi pedagogik texnologiyani, integratsiyani chuqur bilishlari, o`z kasbilariga bo`lgan hurmatni yo`qotmagan holda darslarni tushkil etib olib borishlari lozim bo`ladi. Agar shularni bilishmasa, iloji boricha o`z kasbdoshlarining darslarini kuzatishlari, kerak bo`lsa malaka oshirish kurslarida malaka oshirib kelishlari kerak. Bu ham ularning mazkur mavzularni o`tishlari jarayonida o`zining ijobiy tomonlarini yaqqol ko`zga tashlanishiga sabab bo`ladi. Natijada esa boshlang`ich sinf o`quvchilarini yangi pedagogik texnologiya asosida 4-sinf o`qish kitobidagi «Zumrad bahor» mavzusini o`rganish bo`yicha olib boriladigan darslarga katta qiziqish bilan munosabatda bo`lishadi, yaxshi taassurot olishadi. Bu esa ushbu bo`lim materiallari bo`yicha ularning erkin va mustaqil fikrlashga o`rgatibgina qolmay, o`zi bemalol o`qish darslarida mazkur bo`lims materiallarini to`liq o`zlashtirib borishlariga ham sabab bo`ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Karimov I.A. Amalga oshirayotgan islohotlarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyati qurish-yorug` kelajagimizning asosiy omilidir // Xalq so`zi, 2013-yil, 7-dekabr.
2. Karimov I.A. O`zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida.- Toshkent: O`zbekiston, 2011.- 432 b.
3. Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma`naviyat, 2008.- 176 b.
4. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi (to`plam). – Toshkent, 2000.-64 b.
5. Abdullayeva Q., Rahmonbekova S. 2-sinfda o`qish darslari: O`qituvchilar uchun metodik qo`llanma. – Toshkent: O`qituvchi, 2004. – 128 b.
6. Azizxo`jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. - Toshkent, 2003.- 176 b.

7. Azizxo`jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat: O`quv qo`llanma. – Toshkent: Adabiyot jamg`armasi, 2006.

8. Matjon S. Maktabda adabiyotdan mustaqil ishlar. – Toshkent: O`qituvchi, 2000.- 198 b.

9. Matchonov S., Shojalilov A., G`ulomova X., Sariyev Sh., Dolimov Z. O`qish kitobi: 4-sinf uchun darslik. - Toshkent: O`qituvchi, 2011. – 240 b.

10. Matchonov S., G`ulomova X., Dolimov Z. O`qish kitobi: 4-sinfda o`qish darslari: O`qituvchi kitobi.- Toshkent: Yagiyul poligraf servise, 2007.- 192 b.

11. Qosimova K. va boshqalar. Ona tili o`qitish metodikasi.- T.: Noshir, 2009.- 352 b.

12. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2003. – 172 b.

13. Uzviylashtirilgan Davlat ta`lim standarti va o`quv dasturi.- Toshkent, 2010.- 138 b.

14. Umarova M. O`qish kitobi: 3-sinf uchun darslik.- T.: O`qituvchi, 2012.- 224 b.

15. G`affarova T. O`qish kitobi: 2-sinf uchun darslik.- T.: Sharq, 2012.- 176 b.

Internet materiallari.

1. WWW. referat. uz.

2. WWW. rambler. literature. ru.

3. <http://www.gov.uz/uz/year/> O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 -yil 19- fevraldagi PQ-2133-son qarori

4.<http://daryo.uz/2014/03/04/soglom-bola-yili-davlat-dasturi>